

Literacy Dept.

Birds

Tutul Bè Onuk Bnes

Tboli

**TUTUL
BÈ
ONUK BNES**

STORIES ABOUT BIRDS

**Written and Illustrated
by Gadu Ugal**

Summer Institute of Linguistics-Philippines, Inc.
Translators 1975 Publishers

Tboli

Bird book Tutul be Onuk Bnes 1975
Could be used as coloring book.
Book has not been a good seller however.

**Published
in cooperation with
Bureau of Public Schools
and
Institute of National Language
of the
Department of Education and Culture
Manila, Philippines**

A Natural Science Book in Tboli

17.43-375-5.4C

68.120P-755009MCPZ

Printed in the Philippines

FOREWORD

Some of the glory of the Philippines lies in the beautiful variety of people and languages within its coasts. It is to the great credit of the national leadership over the years that no attempts has been made to destroy this national heritage. The goal has been instead to preserve its integrity and dignity while building on this strong foundation a lasting superstructure of national language and culture.

The present book is one of many designed for this purpose. It recognizes the pedagogical importance of dividing literacy and second-language learning into two steps—literacy being the first. When a student has learned to read the language he understands best, the resulting satisfaction in his accomplishment gives the drive and confidence he needs to learn the national language. His ability to read, furthermore, is the indispensable tool for the study this program will require.

The Department of Education of the Philippines is proud to present this latest volume in a nationwide series designed to teach the national language through literacy in the vernaculars. It will strengthen both the parts of the nation and the whole.

Juan L. Manuel
Secretary

FOREWORD

One of the noble aims of Education is to equip every citizen to participate meaningfully in his society and to share in shaping the destiny of his country. Providing literacy instruction in each man's vernacular is a basic step in realizing this goal. To promote this purpose the Summer Institute of Linguistics works in agreement with and under the auspices of the Department of Education in the Preparation of instructional and supplementary reading materials for the various Cultural Minorities of our country.

The Bureau of Public Schools takes pleasure, therefore, in presenting this volume of literacy material which is part of its list of approved supplementary reading materials prepared for use by the Public School in the areas using the vernacular of these materials.

**Liceria Brillantes Soriano
Director of Public Schools**

PREFACE

This booklet was written by a Tboli for Tboli and is intended for the use of new readers, to help them develop fluency in reading their own dialect. Increased literacy and communication skills in their own language will help them to achieve the same skills in a second language.

In order to read Tboli pronounce the letter e as in the English word 'the', the letter ó as the Spanish 'o', the letter o as the vowel sound in the English word 'cough', and the letter é as in the English word 'let'. All other letters are pronounced as their National Language equivalents.

KOM

pug nòz
 Ko ògò
 onuk
 lembang
 dlag. Tey
 udélen. Wen
 gunù le gel
 seblang sok le
 mudél. Tahà
 sumungen/ nim

onuk ni, ne wen nù te kulu le boluyen takuen. Yó
 kebang le ni kem onuk ni, na kebang le mósól sawang.

Yó gel ken le yó kem bungu koyu gel ken onuk,
 lumun blétê ne slakit ne tobung. Dê he duen bungu koyu
 gel ken le.

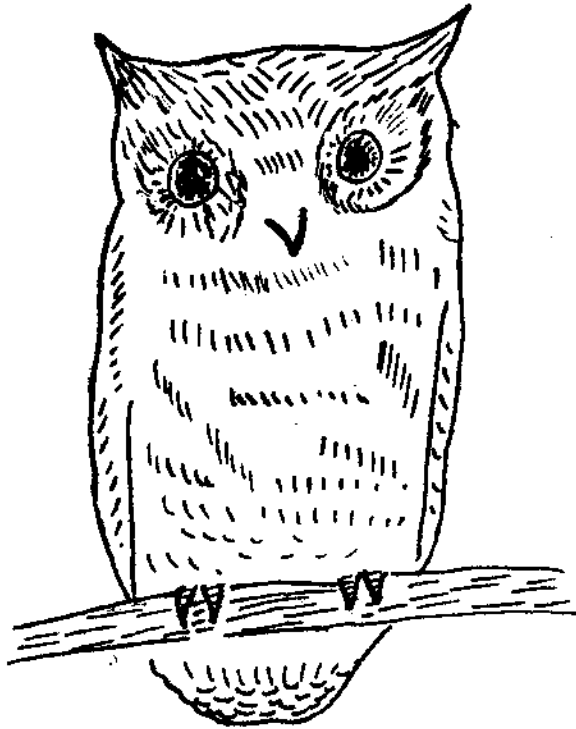
Sok le mngà ni kem onuk ni, lem bukuk koyu gunù
 le mngà. Ke bang kdaw le mlon tódô le nù lem ngà le.
 Yem mósól le mebel ken bélê le efet misok yem ngà le.
 Sok misok tódô le lewu ne ufuhén ne mósólen semtlomò
 yó kem ngà le. Sok deng malù lembang, ke deng gbeken
 móyóng boluyen kla. Okóm ke deng hulô takuen
 boluyen ko ne.

HÉK

Nim onuk bnoluy le hék, malù le tô sgodot ko okóm sòn gunum semtólóng kul, sòn bè udél le. Bong mahil temngón du ke mahilen du ko duhen hék. Ke ko, tódô monen se kun ko. Ke hék, tódô monen se kun hék. Okóm bè kken le ne bè kngà le malù senged. Bè kudél le alí kemwéét ke hék, fen alí lofo sol liholen kun ko.

KÉ

Yem onuk bnoluy le ké, malù wen kesetwoli le, le hék ne ko. Okóm kun ni dum ke ké, tehe dô wen gun klión yó gunun là hol bong ne sòn móyóng heglaan kun nmò. Malù skél lem uyó le hék ko snéen. Hyu wen se kun takù ne yem kmò kken le malù skél ne kmò kngà le. Abay se monem tehe gbót le bè mà le. Ne sok mudél se kun tódô bnoluyen se kun boluy, monen ké, ké dou boluy.

KOL

Kol sotu
o n u k g e l
mógów kifú. Là
kô nem e ton du
ke kemdaw.
Tey hyu ke
wadag kol hilol
gunuem dun
kilil tnibahem
abay se sôn yó
se kul tenbahu
gel kemfô ungé
ne ulal.

Nim kol lefongog lem uyóhen ne bong matahen. Là
tngónu du ke wen tau gel mton du yem gunun gel mngà.
Wen se mon du mngà lem lungag ne wen se mon du lem
bukuk koyu. Déke tahu tum tu.

KETÉHÉ

Yem genlal
le ketéhé, sotu
ngà onuk bnes.
Kihu gunù le nù
lem datal dun
lem bulul. Gel
le mken bungu
koyu ni kem
ngà onuk ni,
lumun bungu
lumét, bungu

nobung, bungu tudî, bungu méngé, ne dê he dumu ken le
bungu koyu.

Yó gunù le gel mngà lem bukuk koyu ne balù lem
sol kling gunù le gel mngà. Tilob ngà onuk nim ketéhé.
lemnaw bulen. Sal lolò hnulut kem ngà Tboli mò ógóf le.
Okóm là hol le lembang ni kem ngà onuk ni. Bà duem
tmomò hemken kul sana yó ne kbing le. Sana gel
hlingun bè Tboli ke wen ngà là hlóng lenoken, gel mon
le kékng henokem ketéhé.

Wen se dumu le setwoli ni kem onuk ni. Monen i, le
klét, kedangag, le ketisek ne klohing. Ne yó fen huték
bélê le duhen le muyà. Okóm fen le malù lembang kul ni

kem ni. Ne fen le kifed kul le ketéhé abay se monem lu tanay mungol udél lugung. Okóm bè kmò le sala ne kmò keken le, laen gun stólóng. Abay se monem adat glolò le bè tehe mà le.

Kihu bè ni kem ni gekfóem, ngem kà tódô geleben kóm sotu ngà libun, niwól le se, tilob mógóf kul. Bà là dogi smungud ke sotu gutahem.

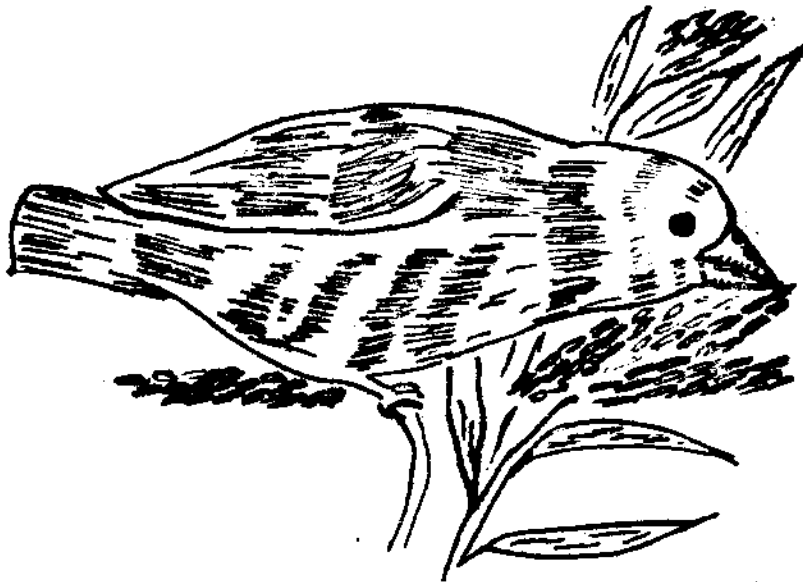
Sotu tô gemkitay kwang maen ke deng mnam yem klét. Tey dê mu le du. Hunung le hendaw ne fen gel tebel le ta. Ke wen halay hendawem hunungem ke klét. Là kô wen onuk gehloni. Ne ke tebelem ta se, là kô hyu tódô ketsobem ke wen henyu yó kem tau, tulónen u tau funen.

BYAKU

Yem byaku sotu ngà onuk alí tótól bè kem ngà Tboli abay se gel wen gunun nù bè tutul le. Ne alí náyô lolò dnulok le snéen. Bong mahil dilóem lu bè udél le. Gel le mken bungu lumét ne bungu méngé, ne yó kem dumu bungu koyu gel ken onuk. Gel hentahu kem Tboli ke sok gel mon yem byaku kun, Métê kulit ke kuloy, tódô tngón le wen tau semdô. Gu lem dlag ne gu lem numa gunù le gel nù.

SIT

Nim sit ngà onuk hulô ne bukay sumungen. Ni kem ngà onuk ni, lu se gel des yó kem halay tanay gefet. Na sendaw le Ngà But ne Ngà Mí mugak ne e gel gefet halay hegna le Mà But. Bà mon sit. Hyu ke sòn sit hulô, malù le hungol ke henwóhem lu. Là yem sotu klasi sit boluyen sit bokong. Baluen ke btù klokok klingu le dauf, là kô ne le e kenmón du. Tô henwóhem se lu mom le kmó elaan. Ni se kun kmò yem sit bokong ne yó beteken kun malù bulow.

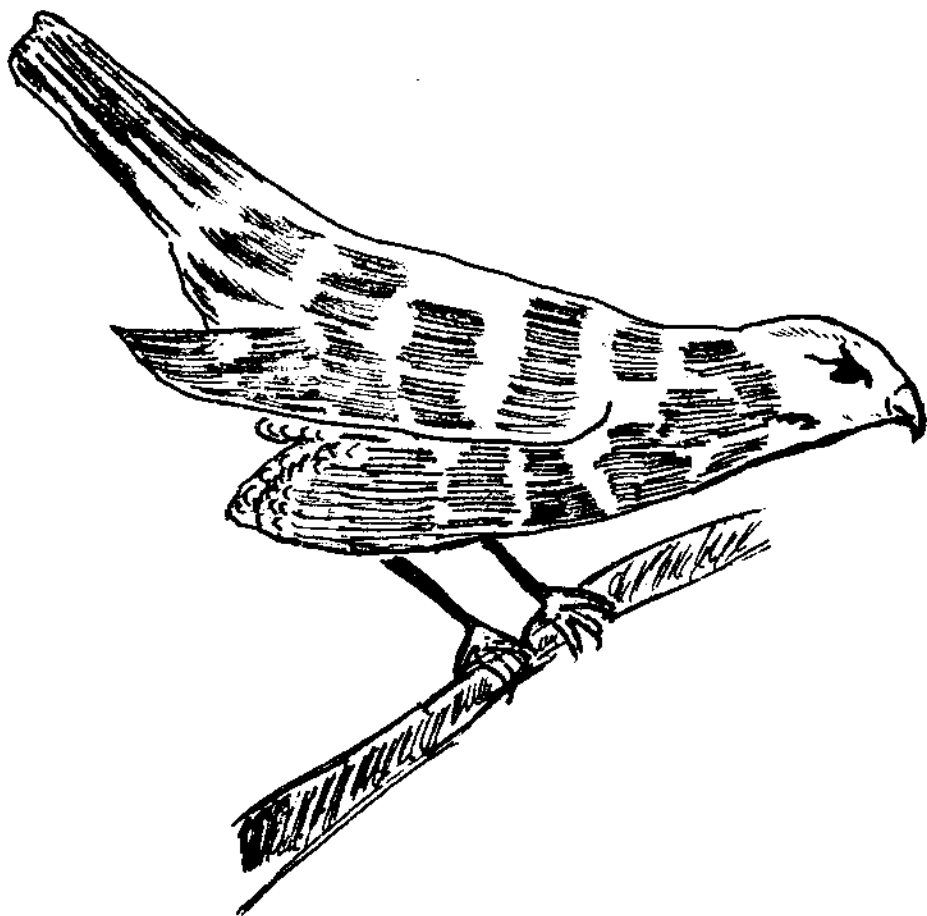

Ni kem sit ni malù senced gel ken le sit hulô. Ke laen halay yó gel nteb le bungu kemungig ne bungu bosok ne bungu yó kem bnes kénéng tô msó lem le. Bè kmò le sala tódô senced. Okóm bul le ne udél le stólóng. Fen temlò ke sit bokong, fen temlik ke sit hulô.

SYUKUK

Nim syukuk són kuled kul ken. Là mken le bungu koyu. Ken wen ton le kem kuled malù lembang, tey kehyu nawa le.

Tlu klasihen syukuk, syukuk tahu, syukuk tolun, syukuk mnò. Malù senced tenbahu le snéen. Són bè betek le bè kbong le gunù le stólóng. Yem mon le syukuk tolun bong bélê le ne gading ti le. Yem syukuk mnò, malù lemnek. Yó gunù le moluy du syukuk mnò abay se ke gel bkó iluy, là gefeten talak kemdaw sana mnò blututen.

KOFI

Tey dê klasihen kofi. Wen mon le kofi bolok ne wen mon le kofi sedówón ne kofi olit. Yó se gunun là dog genok kogot me onuk yem kegen me nù Lem Bluhel, bà mon kofi. Ket ngà onuk liwà tak klósól ket sana deng. Sónen yó se kul gel nmò ni kem onuk ni, són kemfô dumun onuk. Balù ulal ne bkong gotu le. Tek són unged utón kul gel ken ni kem onuk ni. Ke nawa le bitil balù kihu ton le kenfô le balù ngà ohuhem ne ngà kukuem.

Malù bong kun yem kofi bolok ne kofi sedówón, tmodol kofi olit. Bè kngà le, malù senced okóm mò le sala kul gu ta koyu.

TEMBLALA

Yem onuk boluyen temblala malù senced lówó le kwów. Okóm tólóng kun bul, malù hulô ke kwów ne fen malù mélél ke temblala. Gel mken bungu koyu snéen kun, okóm là hol tonem kul móyóng lumun kwów. Són lem dlag kul gunù gel nù.

Nim onuk ni yem onuk gel mon Tboli onuk gunù gel tabag abay se ke ton yem tau dmulok ne ke gentien, okóm ke là tódóen, bud móyóng kun temblala. Okóm là holen mayuk gunun gel mdef. Ngangem lemólò du efeti

tabag, gbóyi bè gel klonihen béléem. Okóm kóm hlósi
tabag, là bud tngónem du lanem mulék.

BNÓTÓL

Bnótól yem so tu onuk gotu dumun setwoli le muhen,
lemuk. Okóm ke bnótól kun là móyóngen hegeta, són bè
tonok kun gunù gel mebel ken. Sok le mken bungu koyu
fen le móyóng ta kul le muhen ne lemuk ne kwów. Fen le
móyóng laan kul le bnótól. Sok wen gel btang gu ta tu se
kul gel ken. Yem kun betek kun malù smilà lemnaw
bede yem mon le lemnaw ginggung. Yó gel ken le bungu
dmul, bungu dufét ne dê he dumun okóm són bè tonok
gunù le mken. Là kê ne e tonem kul mken ta koyu.

LEMUK

Nim sotu klasi onuk ni onuk lem datal. Là hol le nù lem bulul se kul. Yó hol dumun setwoli nim lemuk hol le setwoli muhen. Okóm són gunum là mon du muhen són bè bul le ne bè kudél le. Fen kobu kun betek lemuk ne tahà ikóng le. Fen ukol kun ikong muhen ne malù senbol lemaw ginggung kun bul muhen. Okóm keken le ne kmò le sala senged. Són bungu koyu ken le ne gel le kemléb.

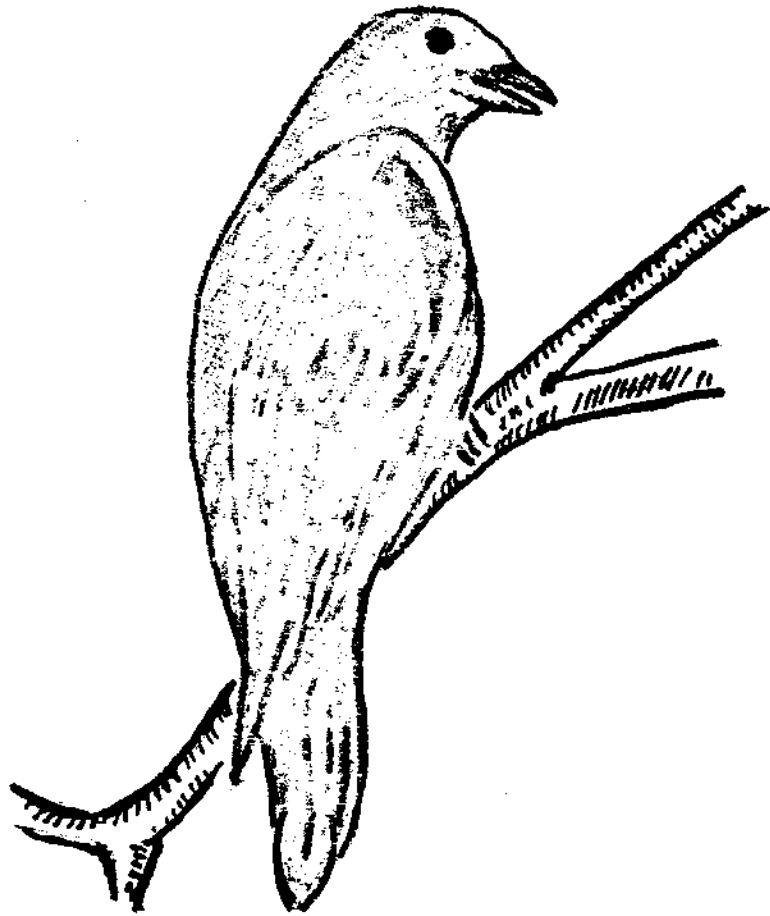
MUHEN

Là tlek kem tulón te du kun yem muhen. Ni se yem onuk gel alí nadat yó kem Tboli. Sok mudél sana tódô setbol kkel lem ungedem abay se là kóen tódô mudél hkawang. Sal wen gel tulón le. Ke wen tau mógów duhen wen nmò le, sok kmutel muhen, balù tennga te nmò bong muhen, kà ne le tebel du ne na le nù. Sotu kmon te du nim onuk ni sotu dwata kem Tboli. Kul gel ken bungu koyu snéen ne sotun gel le mken ngà botu lemnek. Yó boluyen kléb. Hulô sumungen se kun ne tihen. Lewu klasihen muhen. Muhen mtulus malù lemnek, okóm yem dumun malù lembang.

KESAWI

Yem lenandin le kesawi, du se yem onuk gel mon le meem iwas. Sok gungolem lu mudél deng tódô monem moni le kem iwas. Gingung beteken nim onuk ni. Là bongen se lówón. Kbongen sigel ngà udî. Laen dumu kenen se kun nim kesawi, són kuled, lenged ne kebangi. Là kóen mken bungu koyu nim onuk ni. Okóm bè kmoen sala lumun kmoen sala byaku ne le ool.

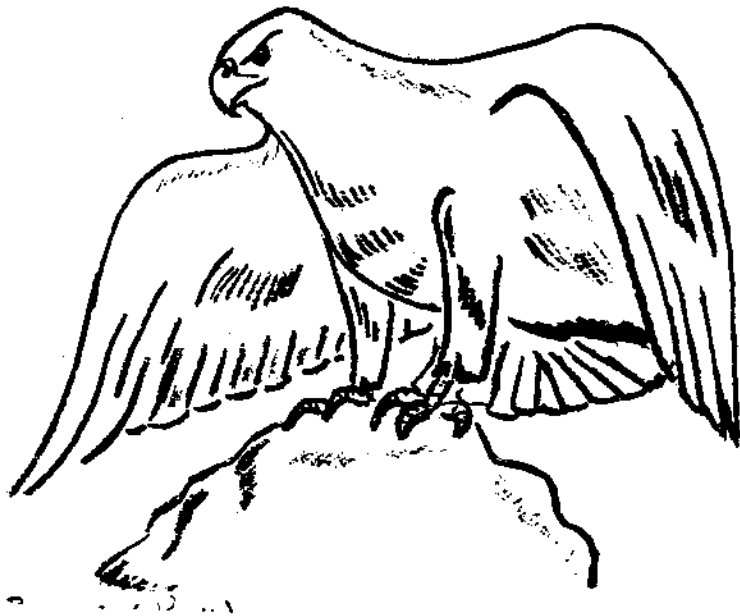

WAK

Mahil temngón du kun yem wak. Balù ngà lomi sut sana ketngónen ke wak, abay se ke mudél sòn kun boluy tulónen. Sòn yó sensulit monen, sòn wak, wak. Laen kô dumu beteken se kun nim onuk ni, sòn tódô hò hitem. Sòn minab lem mata le. Gel le kemfô ngà onuk snéen kul. Sotu kmon du gel le mken utón snéen kul, kihu ton le balù ungé, ulai, fak, là kô hdà le kul. Sélét ngà onuk ne. Gel le mken ksilà snéen ne bungu koyu. Ni se lu yó kem onuk laen dù hol néiéék le. Ke mngà le gel le smala ta koyu ni kem onuk ni.

KLUYOK

Yem onuk boluyen kluyok malù le senged éngén. Okóm bong tólóng udél le ne bè bul le. Okóm tenbahu le senged. Sòn kuled ken le ne yó kem móyóng lemnek. Sòn gu lem numa ne gu te kolon gunun gel nù nim kluyok.

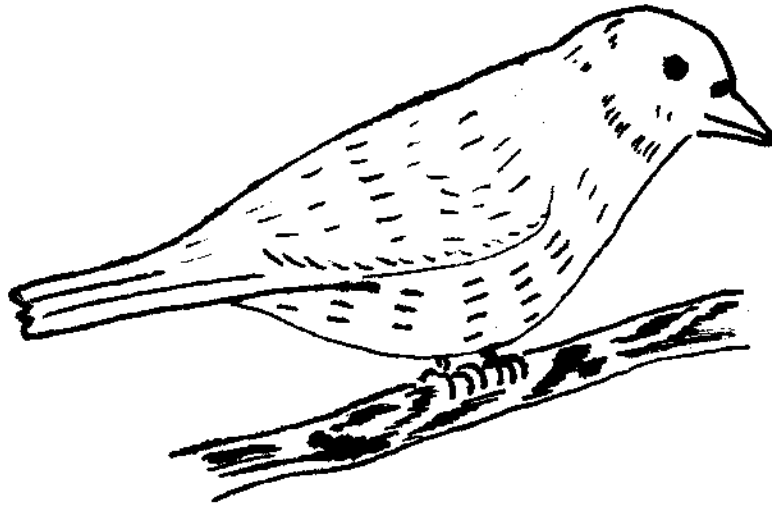

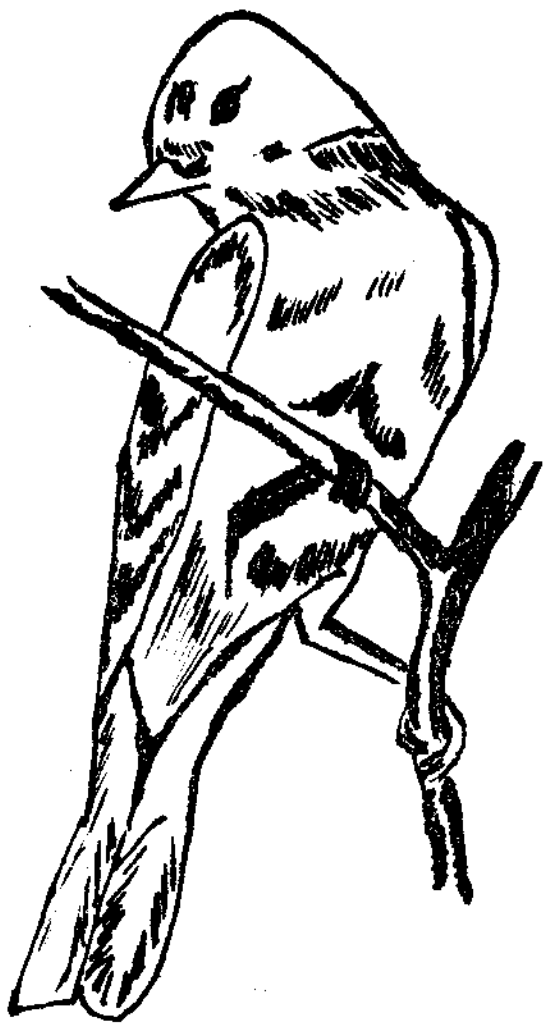
BANUG

Yem onuk boluyen banug, ni se yem deng hol datuen onuk. Lu se kulu yem kdéen móyóng talak kmawang. Lumun kofi se nim banug bede lembang le senta kofi. Là hol ket kiwólem du mton du kun yem banug. Ke nui moni bè gunun nù banug, balù ngaem là kóen hyu ke hógówem lu elaan. Kô ton banug lu. Ngem kà kenfóen kul. Sotun se nim banug alí gel mebtès bè kem tau geta. Ni se yem onuk ogot yem kdéen onuk. Ke nawan gel kemfô, balù lembang sdô gotu le. Ya kem lembang tama ne, là hyu le. Sélét kem olo keneken utón, laen dù hdaen.

ÉNGÉN

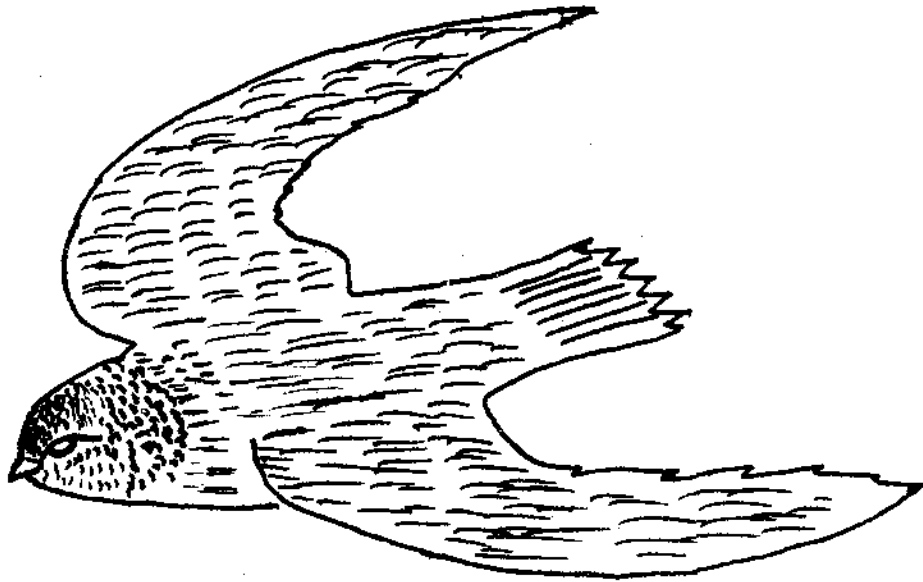
Bè nim onuk bnoluy le éngén deng tódô tngónem ne ke bo te du yem laien moen ke boluyen éngén. Yó gunun éngén boluyen abay se du se yem onuk hulung tolù. Kentihen lihol dumu onuk gotu kun ne. Sok gungolen udél dumu onuk tódô gbeken ne yó méngéng du. Yó gunù gemlal du éngén hulung méngéng. Okóm kun utón ne kun gel ken nim onuk ni, són kuled ne kentihen móyóng. Són lu tembahu kemfô kul. Sotun gel kun mon Tboli là hyu mken du kun, kô numosi.

OOL

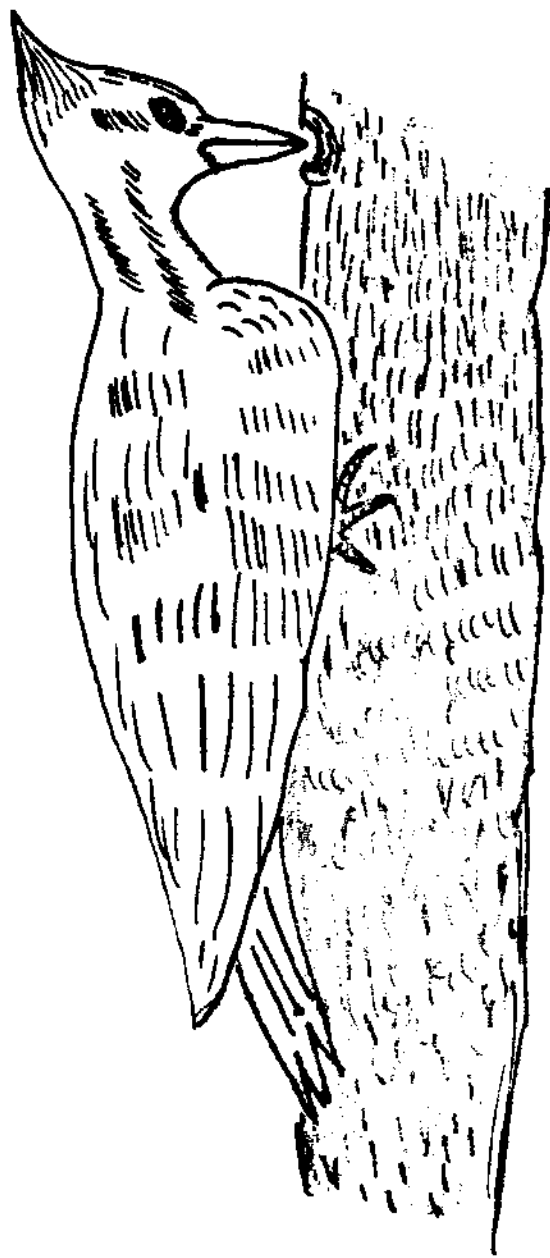
Ool yem
sotu ngà onuk
alî ket kiwólem
mton du. Balù
kihu gunum gel
esolu, sal gel
wen ool tonem.
Tey dê klasi
ken le se kul ni
kem onuk ni.
Bungu koyu,
balù kuled gotu
ken le.

KSIDOW

Yem mon le ksidow, sotu ngà onuk lemnek gel móyóng gu talak kmawang. Són gedef gel ken le ne yó kem ngà lenged lemnek. Tô skél bè hyongi se nim ksidow. Okóm malù bong hyongi béléen ne tólóng bul le snéen. Malù bulow.

Yó gù le gel mngà gu lem kilib ne gu lem sol kefnit. Tódô dket le bè botu sala le. Nmò le gu bè lumut ne iwol kuled. Lemwót bè kul iwol gun gel demket bè botu yem sala le.

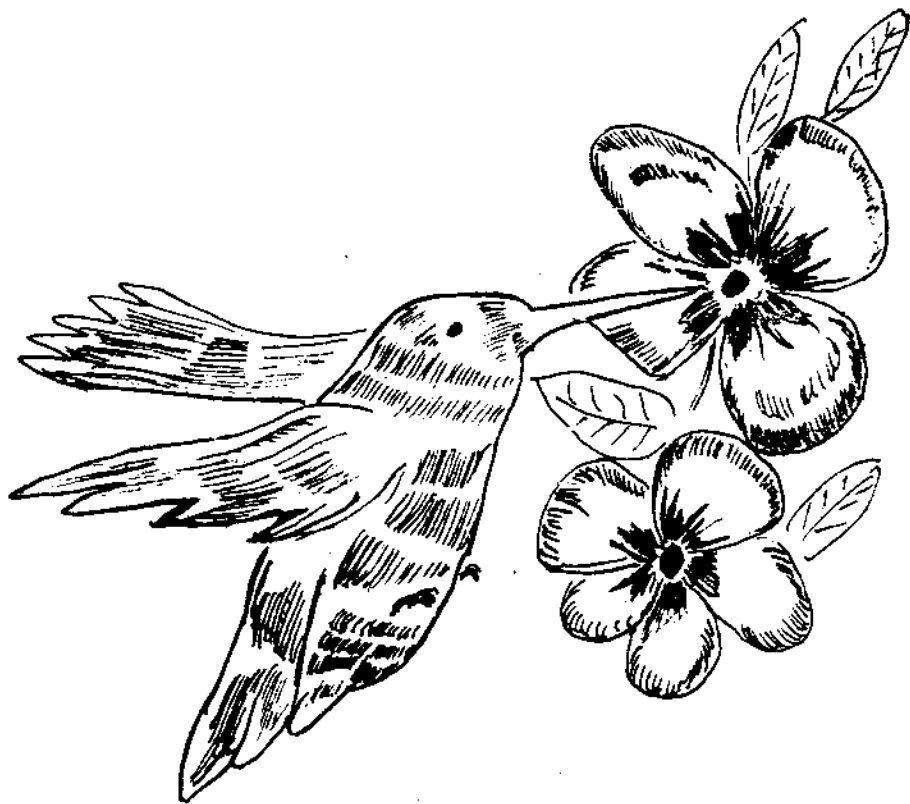
KLAW

Klaw yem sotu onuk gel nù gu lem dlag. Tô le senced wak bè kbong le. Yó beteken ke mósól, wen hulô te kulun. Ke ufu senced bè mósólen, malù hitem ne nbol bulow bul kfuhen.

Ke gel le mngà, mò le sol lem koyu mò gù le mngà. Yó gel ken le són kuled. Tódô ket le koyu dofuk ne bótóng bolok, gel mebel kuled mò ken le. Sok gungolem tey tembol klet lem dlag bede bè koyu gun mò du, deng klaw myó. Gel tbohen kulun mon kem dumu. Okóm sumungen moen du.

TUKOL KOLON

Nim ngà onuk tukol kolon là bongen snéen kun. Kbongen tbakal ti. Tódô senced kmò le sala le séf. Nmò le lemwót bè bungu kolon ne iwol kuled. Là kô gel tonem kul lem dlag se kul ni kem onuk ni, són lem kolon kul benwu. Yó gù moluy du tukol kolon. Són kul gel ken ni kem ngà onuk ni, són kuled, kem ngà kebangi ne yó kem dumu móyóng lemnek. Là kô le mken bungu koyu se kul duhen bungu bnes.

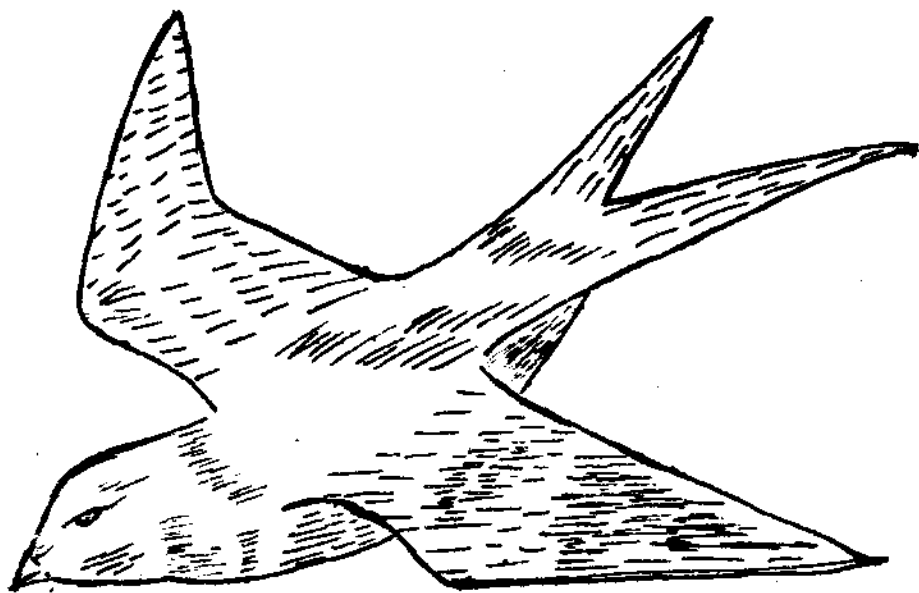
SÉF

Séf yem ngà onuk kbongen tbakal ti ne tahà sumungen. Són yó kun gel nmò, són msef bulók. Yó se kul gel hinged ken. Ke mò le sala tódô dket le bè doun koyu duhen gu bè botu dun gu laan doun kesengí. Bede yem sala le hono yem alí minog lemwót bè bungu law, bungu kolonne bungu teblow. Tey tilob kmò le du. Balù uu dilóu, ke kóyówi lemen botongi móyô nù lemen.

HYONGI

Dô laen dù tau bè klamangen benwu ke là tngón le du yem ngà onuk bnoluy Tboli hyongi. Là tngón te du kul boluy du, déke ngi dun ke hyong boluy kem dumu tau du.

Yem ngà onuk ni, ni se yem ngà onuk seflós móyóng gu talak kmawang. Són ken le són yó kem ton le móyóng lemnek lumun lifet, ngà lenged lemnek, ne blawang. Yó he tô tonem bélê le ni kem ngà onuk ni ke mone tô le mken bungu koyu. Baluen se ke tódô kem hatay le kenus le, là kô ne le e tô glemeg du yem tehe hlii mà le kul. Malù sedà kem tuha le ksidow ne hyongi basag. Ni kem onuk ni, laen kô dumu onuk gemsenged kul bè ketlasik le móyóng. Malù bong kun yem hyongi basag. Ne tey metlasik móyóng. Okóm kmò le sala ne keken le tódô senged.

Printed by F. E. B. C. Printing Division